

Αρσάμεια παρά τω Νυμφαίω

Περίληψη :

Αρχαία πόλη της Κομμααγηνής στην περιοχή Eski Kahta. Εκεί βρισκόταν το ιεροθέσιον του Μιθριδάτη Α΄ Καλλινίκου, βασιλιά της Κομμααγηνής. Τα ερείπια που σώζονται σήμερα σχετίζονται στην πλειονότητά τους με τον ιερό αυτό χώρο, ενώ ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα ανάγλυφα με παραστάσεις δεξιώσεως, με μέλη του βασιλικού οίκου της Κομμααγηνής και θεότητες. Η πόλη παρουσιάζει εικόνα συνεχούς κατοίκησης μέχρι και τους Μεσαιωνικούς χρόνους.

Γεωγραφική Θέση

Νοτιοανατολική Τουρκία

Ιστορική Περιοχή

Κομμααγηνή

Διοικητική Υπαγωγή

Βασίλειο Κομμααγηνής, Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία

Γεωγραφικές Συντεταγμένες

1. Θέση

Η Αρσάμεια παρά τω Νυμφαίω ήταν πόλη της [Κομμααγηνής](#) κατά την Αρχαιότητα. Ιδρύθηκε στην Ύστερη Ελληνιστική περίοδο και παρουσίαζε εικόνα συνεχούς κατοίκησης μέχρι και τους Μεσαιωνικούς χρόνους. Έχει ταυτιστεί με τα ερείπια αρχαίου οικισμού στην περιοχή Eski Kahta, 50 χλμ. ανατολικά της σύγχρονης πόλης Adiyaman κοντά στο Νυμφαίο (Kahta Çay), παραπόταμο του Ευφράτη. Η ταύτιση έγινε βάσει μνημειώδους επιγραφής¹ της Αυτοκρατορικής περιόδου που είναι λαξευμένη σε βράχο στην πλαγιά του λόφου, στα νότια του Eski Kale. Η επιγραφή διασώζει την αρχαία ονομασία της πόλης και από αυτήν συνάγονται τα περισσότερα στοιχεία για την ιστορία του οικισμού.

Η αρχαία πόλη εκτεινόταν σε δύο αντικρινούς λόφους στις δύο όχθες του ποταμού. Οι λόφοι αυτοί έχουν σήμερα διάσπαρτα ερείπια διαφορετικών περιόδων, στοιχείο που υποδηλώνεται στη σύγχρονη ονομασία τους. Το Eski Kale (αρχαίο κάστρο) στα ανατολικά του ποταμού αποτέλεσε τον πυρήνα της αρχαίας πόλης, ενώ το Yeni Kale (νέο κάστρο) στα δυτικά διασώζει κυρίως κατάλοιπα της Μεσαιωνικής περιόδου.

2. Ιστορία

Ιδρυτής της Αρσάμειας ήταν ο Αρμένιος Αρσάμης² (Arsham), πρόγονος του βασιλιά της Κομμααγηνής [Αντιόχου Α΄ Θεού](#) (περ. 69-36 π.Χ.). Η αρχαία πόλη ήταν τειχισμένη, διέθετε βασιλικά ανάκτορα και πολυτελή δημόσια οικοδομήματα. Εκεί βρισκόταν το **ιεροθέσιον** του βασιλιά [Μιθριδάτη Α΄ Καλλινίκου](#) (περ. 100-76 π.Χ.), πατέρα του Αντιόχου. Σε αυτό οφείλεται ο ιδιαίτερος χαρακτήρας της πόλης, η οποία αποτελούσε τόπο λατρείας των μελών του [βασιλικού οίκου της Κομμααγηνής](#). Η επιγραφή στο βράχο αναφέρεται λεπτομερώς στις ευεργεσίες του Αντιόχου Α΄ προς την Αρσάμεια και στη μέριμνά του για την ίδρυση λατρείας του ίδιου και των προγόνων του. Επιπλέον, ο βασιλιάς ενίσχυσε τα τείχη της πόλης, εξασφάλισε την υδροδότησή της από γειτονικές πηγές και εξωράισε τα μνημεία που σχετίζονταν με τη λατρεία των προγόνων του. Επί της αρχής του αποπερατώθηκε το ιεροθέσιον του πατέρα του στο λόφο του Eski Kale, χτίστηκαν βωμοί και ανατέθηκαν αγάλματα προς τιμήν των μελών του βασιλικού οίκου της Κομμααγηνής. Ο Αντίοχος διόρισε με ιερό νόμο και έναν ιερέα που ήταν επιφορτισμένος με την τέλεση της βασιλικής λατρείας, ενώ αφιέρωσε σε τελετουργίες μία ημέρα κάθε μήνα, αυτή των γενεθλίων του.³

Η Αρσάμεια με το ιεροθέσιον του Μιθριδάτη είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα των θρησκευτικών αντιλήψεων που

Αρσάμεια παρά τῷ Νυμφαίῳ

επικράτησαν στην Κομμαγηνή επί της αρχής του Αντιόχου. Ο βασιλιάς εισήγαγε θρησκευτικές μεταρρυθμίσεις με έντονα στοιχεία θρησκευτικού συγκρητισμού, που οφείλονταν σε επιρροές τόσο από το ελληνικό δωδεκάθεο όσο και από την ιρανική θρησκευτική παράδοση. Τέλος, με την οικοδόμηση ιεροθέσιου για τον εαυτό του στο [Nemrut Dağ](#) εξασφάλισε και ο ίδιος μια θέση στο πάνθεον της Κομμαγηνής.

Κατά την Ύστερη Ρωμαϊκή και την Πρώιμη Βυζαντινή περίοδο, η Αρσάμεια συρρικνώθηκε και τα δομικά της κατάλοιπα περιορίστηκαν σε μια οχυρωμένη θέση στο λόφο του μετέπειτα Yeni Kale. Η πόλη εγκαταλείφθηκε για άγνωστο χρονικό διάστημα, ενώ ίχνη κατοίκησης εμφανίζονται ξανά κατά το 13ο αι. μ.Χ. Μέχρι το 16ο αιώνα, η Αρσάμεια αποτέλεσε αστικό κέντρο, με αυξομειώσεις κατά εποχές στην επικράτειά της. Επικέντρό της ήταν πια το Yeni Kale, το φρούριο που έχτισαν οι **Μαμελούκοι σουλτάνοι**.

3. Οικιστική δομή

Τα σωζόμενα ερείπια της αρχαίας Αρσάμειας εντοπίζονται κυρίως στην κορυφή του λόφου του Eski Kale και σχετίζονται στην πλειονότητά τους με το ιεροθέσιον του Μιθριδάτη Α΄ Καλλινίκου. Μια πομπική οδός που ξεκινούσε από τον ποταμό Νυμφαίο οδηγούσε στην πλαγιά του λόφου. Τρία ανάγλυφα με σκηνές **δεξιώσεις** μεταξύ θεοτήτων και βασιλιάδων της Κομμαγηνής οριοθετούν την άνοδο προς τον ιερό χώρο. Το καλύτερα σωζόμενο από αυτά επιστέφει την επιγραφή που ταυτίζει την πόλη. Χρονολογείται στα μέσα του 1ου αι. π.Χ. και έχει αποκατασταθεί σήμερα στην αρχική του θέση. Αναπαριστά το Μιθριδάτη Α΄ και τον Ηρακλή-Αρτάγη.⁴ Ο βασιλιάς φορά την κίδαρη, παραλλαγή της αρμενικής **τιάρας**. Παραπλεύρως βρέθηκε και το δεύτερο –όχι τόσο καλά διατηρημένο– ανάγλυφο με το ίδιο θέμα. Από τις δύο μορφές σώζεται μόνο ο **Απόλλωνας**, ενώ στο χαμένο τμήμα θα πρέπει να αποκατασταθεί ο Μιθριδάτης Α΄ Καλλίνικος ή ο Αντίοχος Α΄ Θεός. Το τρίτο από τα ανάγλυφα αναπαριστά το **Μίθρα** και το Μιθριδάτη ή τον Αντίοχο.

Η επιγραφή που ταυτίζει την πόλη ήταν λαξευμένη στην είσοδο μιας **στοάς**, η χρήση της οποίας δεν είναι σαφής. Επρόκειτο πιθανότατα για χώρο τελετουργιών που σχετιζόταν με το ιεροθέσιον. Σύμφωνα με άλλη άποψη, ο χώρος αυτός συμβόλιζε την άνοδο του Μίθρα –άρα του νεκρού βασιλιά Μιθριδάτη, με τον οποίο σχετιζόταν άμεσα– από τα έγκατα της γης.

Οι ανασκαφές στο ιεροθέσιον στην κορυφή του λόφου επιβεβαίωσαν τέσσερις περιόδους χρήσης, μια ελληνιστική (2ος-1ος αι. π.Χ.), μια ρωμαϊκή (1ος-2ος αι. μ.Χ.), καθώς και δύο μεταγενέστερες (9ος-10ος αι. μ.Χ. και 13ος-14ος αι. μ.Χ.). Κατά την Ελληνιστική περίοδο, χτίστηκε ιερός περίβολος που περιέκλειε πιθανότατα και μια σειρά κολοσσών, κατ' αναλογία με το γειτονικό Nemrut Dağ. Παραπλεύρως υπήρχε ένα συγκρότημα ελληνιστικών οικοδομημάτων που ταυτίστηκαν με ιερατικές κατοικίες ή χώρους σχετιζόμενους με τις τελετουργίες μπροστά στους κολοσσούς. Βρέθηκαν δύο ψηφιδωτά δάπεδα, ενώ υπήρχαν και αποθήκες. Το συγκρότημα αυτό παρέμεινε σε χρήση και κατά την Αυτοκρατορική περίοδο, με μικρές μετατροπές προς μνημειακότερες μορφές. Πιθανότατα οι ιερές πομπές προς τιμήν των θεοποιημένων μελών της βασιλικής οικογένειας ξεκινούσαν από τον ποταμό, έκαναν στάση στα οικοδομήματα της κορυφής και κατέληγαν μπροστά στους κολοσσούς.

Περίπου 2 χλμ. νοτιοδυτικά της Αρσάμειας σώζεται μία γέφυρα στον Cendere Çay, παραπόταμο του Νυμφαίου. Μία λατινική επιγραφή λαξευμένη πάνω στη γέφυρα αναφέρει ότι οι τέσσερις πόλεις της Κομμαγηνής κατά τους Αυτοκρατορικούς χρόνους –τα **Σαμόσατα**, η **Πέρρη**, η Δολίχη και η Γερμανίκεια– χρηματοδότησαν το έργο αυτό προς τιμήν του **Σεπτίμιου Σεβήρου**, της συζύγου του Ιουλίας Δόμνας και των γιων του **Καρακάλλα** και Γέτα. Στην πραγματικότητα, η γέφυρα εξυπηρετούσε τις στρατιωτικές ανάγκες της XVI Legio Flavia, που έδρευε στα Σαμόσατα κατά την Αυτοκρατορική περίοδο. Το έργο πρέπει να είχε αποπερατωθεί το 199 ή το 200 μ.Χ. Η γέφυρα είχε αρχικά τέσσερις κίονες –ανά δύο σε κάθε άκρο του τόξου της–, που συμβόλιζαν τα τέσσερα τιμώμενα πρόσωπα της αυτοκρατορικής οικογένειας, ενώ το μήκος της έφτανε στα 118 μ. Πιθανόν ο βορειοδυτικός κίονας απομακρύνθηκε μετά τη δολοφονία του Γέτα από τον αδελφό του Καρακάλλα.

Γύρω στα 10 χλμ. νοτιοδυτικά της Αρσάμειας βρέθηκε ένας τύμβος ύψους 35 μ., ο οποίος ταυτίστηκε βάσει επιγραφής με τον τόπο ταφής και πιθανότατα λατρείας (ιεροθέσιον) των γυναικών της βασιλικής δυναστείας της Κομμαγηνής.

Αρσάμεια παρά τῷ Νυμφαίῳ

Αναφέρονται ἡ Ἰσιὰς, ἡ Ἀντιοχίς (μητέρα καὶ ἀδελφὴ τοῦ Μιθριδάτη ἀντίστοιχα) καὶ ἡ Ἄκα (κόρη τοῦ Ἀντιόχου Α΄ καὶ ἐγγονὴ τῆς Ἰσιάδος). Ὁ ταφικὸς θάλαμος βρέθηκε ἀδειος.⁵ Ὁ τύμβος πρέπει νὰ πλαισιωνόταν ἀρχικὰ ἀπὸ 3 σειρὲς κίωνων, στὴν ἀνατολική, νότια καὶ βορειοδυτικὴ πλευρὰ ἀντίστοιχα. Ὁ μεσαῖος κίονας σὲ κάθε πλευρὰ ἐπιστεφόταν ἀπὸ ἀνάγλυφο, ἐνῶ οἱ δύο ἐξωτερικοὶ ἀπὸ γλυπτὰ ζῶων. Στὰ ἀνατολικά υπήρχαν ἐλάφια, στὰ νότια αετοὶ καὶ στὰ βορειοδυτικά λιοντάρια.⁶ Ἡ θέσις μάλιστα λέγεται σήμερον Καρακὺς (μαῦρο πουλί) καὶ ἔχει υποθεθεῖ ὅτι ἡ ὀνομασία αὐτὴ οφείλεται στὸ λίθινο αετὸ ποῦ σώζεται σὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς κίονες. Τα γλυπτὰ αὐτὰ χρονολογούνται στὰ μέσα τοῦ 1ου αἰ. π.Χ. Δέσποζαν σὲ ὅλη τὴν περιοχὴ γύρω ἀπὸ τὸ Νυμφαίῳ καὶ ἦταν ορατὰ ἀπὸ τὸ Nemrut Dağ.

1. Dörner, F.K. – Goell, T., *Arsameia am Nymphaios. Die Ausgrabungen im Hierothesion des Mithridates Kallinikos von 1953-1956* (Berlin 1963), σελ. 40-59. Ἡ ἐπιγραφή εἶναι λαξευμένη σὲ 5 παράλληλες στήλες.
2. Γιος τοῦ Ἀριαράμνη, πατέρας τοῦ Ὑστάσπη καὶ παπποῦς τοῦ Δαρείου.
3. Ἡ ἐπιγραφή διασώζει καὶ τὸ τελετουργικὸ τῆς λατρείας: Οἱ πιστοὶ συνοδευόμενοι ἀπὸ μουσικοὺς πρόσφεραν βότανα, τροφίμα καὶ κρασί.
4. Θεότητα ποῦ λατρευόταν στὴν Κομμαγηνὴ κατὰ τὴ Ρωμαϊκὴ περίοδο στὸ πλαίσιο τοῦ θρησκευτικοῦ συγκρητισμοῦ στὸ μικρὸ βασίλειο.
5. Οἱ ἀνασκαφεῖς υπέθεσαν ὅτι συλλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουν τὸ οἰκοδομικὸ υλικὸ στὴν κατασκευὴ τῆς γειτονικῆς γέφυρας. Θεωρεῖται ὅμως πιθανότερο τμῆμα τῆς οροφῆς νὰ κατέρρευσε κατὰ τὴν κατασκευὴ τοῦ ταφικοῦ θαλάμου, με ἀποτέλεσμα νὰ μὴ χρησιμοποιηθεῖ ποτὲ ὁ χώρος γιὰ ταφές.
6. Σήμερον σώζονται τέσσερις κίονες, δύο στὰ ἀνατολικά, ἓνας στὰ νότια καὶ ἓνας στὰ βορειοδυτικά. Ὁ τελευταῖος μάλιστα διασώζει ἀνάγλυφο με σκηνὴ δεξιῶσεως, με τὸ βασιλιά τῆς Κομμαγηνῆς Μιθριδάτη Β΄ καὶ τὴ σύζυγό του Λαοδίκη.

Βιβλιογραφία :

	Akurgal E. , <i>Ancient Civilizations and Ruins of Turkey From Prehistoric Times until the end of the Roman Empire</i> , 8, Istanbul 1993
	Metzler V.J.B. , <i>Antike Stätten am Mittelmeer</i> , Stuttgart – Weimar 1999
	Sinclair T.A. , <i>Eastern Turkey. An Architectural and Archaeological Survey, II</i> , London 1990
	Dörner F.K., Goell T. , <i>Arsameia am Nymphaios. Die Ausgrabungen im Hierothesion des Mithridates Kallinikos von 1953-1956</i> , Berlin 1963, IstForsch 23
	Hoepfner W. , <i>Arsameia am Nymphaios. Das Hierothesion des Königs Mithradates I. Kallinikos von Kommagene nach den Ausgrabungen von 1963 bis 1967</i> , Tübingen 1983, IstForsch 33
	Macdonald W.L. , "Arsameia", <i>PECS</i> , Princeton 1976, 96-97

Δικτυογραφία :

Αρσάμεια παρά τω Νυμφαίω

	Arsameia
http://unjobs.org/duty_stations/turkey/adiyaman/photos	

Γλωσσάριο :

	δεξίωση, η
Σκηνή κατά την οποία οι ανθρώπινες μορφές αναπαριστώνται σε χειραψία, που συνήθως ερμηνεύεται ως αποχαιρετισμός του νεκρού προσώπου. Τέτοιες σκηνές απαντούν κυρίως σε ταφικά ανάγλυφα.	
	ιεροθέσιον, το
Ταφικό μνημείο σε τύμβο όπου τελείται και λατρεία του νεκρού. Πρόκειται για τυπικό αρχιτεκτονικό τύπο της Κομμαγηνής που συνδέεται άμεσα με τη δυναστική προπαγάνδα των βασιλέων της.	
	Μαμελούκοι σουλτάνοι, οι
Πρόερχονται από τους Μαμελούκους, στρατιωτικά σώματα που εμφανίστηκαν στις μουσουλμανικές χώρες και την Αίγυπτο το 13ο αι. Οι επιφανέστεροι από αυτούς καταλάμβαναν ανώτατα πολιτικά αξιώματα.	
	στοά, η
Επίμηκες επιστεγασμένο δημόσιο κτήριο υποβασταζόμενο στη μία πλευρά του από κιονοστοιχίες. Κατ' επέκταση, είναι και ο επιστεγασμένος διάδρομος που υποβαστάζεται από κιονοστοιχίες.	
	τιάρα
Είδος καλύματος κεφαλής που έφεραν κατά κύριο λόγο οι βασιλείς της Περσίας, Μηδίας, Αρμενίας, Χαλδείας και Ασσυρίας. Στην Περσία οι βασιλείς το φορούσαν όρθιο ενώ οι αξιωματούχοι λοξό. Πιθανώς ταυτίζεται με την κυρβάσια και την κίδαρη. Έναν άλλο τύπο τιάρας αποτελούσε και ο φρυγικός πίλος.	